

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті обґрунтовано технологію розвитку готовності вчителя до формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів у післядипломній педагогічній освіті.

Ключові слова: педагогічна технологія, готовність до формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів, структура, компоненти.

В статье обоснована технология развития готовности учителя к формированию учебно-познавательной компетентности младших школьников в последипломном педагогическом образовании.

Ключевые слова: педагогическая технология, готовность к формированию учебно-познавательной компетентности младших школьников, структура, компоненты.

In the article the technology readiness of teachers to the formation of educational and cognitive competence of younger students in postgraduate teacher education.

Key words: educational technology, commitment to the formation of educational-cognitive competencies of young pupils, structure, components.

Постановка проблеми. Готовність учителя до здійснення компетентісно орієнтованого підходу в навчанні, зокрема до формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів є однією із важливих і складних проблем сучасної педагогічної освіти.

Актуальність розробки педагогічної технології розвитку готовності вчителя до формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів зумовлена необхідністю опрацювання дієвих механізмів упровадження компетентісно орієнтованого підходу в освіті. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року цей підхід визнано одним із стратегічних напрямів державної політики.

Сучасна початкова школа вимагає висококваліфікованого та компетентного фахівця, який володів би готовністю до формування навчально-пізнавальної компетентності як ключової для молодшого школяра. Тому перед закладами післядипломної освіти гостро постала проблема формування такої готовності.

Мета статті – обґрунтувати технологію розвитку готовності вчителя до формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів у післядипломній педагогічній освіті.

Аналіз досліджень і публікацій. Визначення поняття «педагогічна технологія» знаходимо у працях І. М. Дичківської, О. Г. Козлової, Б. Т. Ліхачова, В. П. Беспалька, М. В. Кларіна, В. О. Сластьоніна та інших. Вчені трактують поняття дещо по-різному, але спільним в усіх визначеннях є спрямування педагогічної технології на підвищення ефективності навчального процесу, що гарантує досягнення запланованих результатів навчання.

При розробці технології готовності ми спиралися на уявлення про технологію як конструювання навчального процесу за певною схемою, яка відображає ознаки, притаманні й традиційній організації навчального процесу: впорядкованість процесу навчання, мети і оцінювання результатів [4].

При розробці технології розвитку готовності вчителя до формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів ми спиралися на наукові праці Л. І. Даниленко, І. М. Дичківської, Г. А. Дмитренка, О. І. Зайченко, І. А. Зязюна, Г. В. Єльнікової, Л. М. Калініної, Н. Л. Коломінського, М. В. Кларіна, В. Г. Кременя, В. І. Маслова, В. В. Олійника, В. С. Шкельної, О. М. Пехоти, Н. Г. Протасової, В. А. Семиченко, С. О. Сисоєвої, Т. М. Сорочан, Т. І. Сущенко, О. П. Тонконогої, П. В. Худоминського, А. І. Чміля, Г. В. Федорова, Т. І. Шамової, в яких розглянуто теоретико-методичні засади здійснення процесу професійної підготовки та неперервного підвищення кваліфікації педагогів.

З урахуванням досвіду підвищення кваліфікації вчителів початкових класів, наявних методологічних та психолого-педагогічних досліджень у даній галузі, нами розроблена та апробована технологія розвитку готовності вчителів початкових класів до формування навчально-пізнавальної компетентності школярів.

Наше завдання полягало в побудові такої моделі підвищення кваліфікації педагогів, яка відповідає системі безперервної освіти вчителя початкових класів та задовольняє вимогам:

1) принципи побудови діяльності учасників курсів повинні відповідати теоретичним принципам рефлексивного дослідження педагогічної діяльності, глибокого аналізу наявного педагогічного досвіду, узагальненню його, виявлення на цій основі проблем у власній діяльності;

2) забезпечення умов для розвитку внутрішньої мотивації власного педагогічного розвитку вчителя;

3) можливість застосування різних форм, методів навчання (в тому числі для дистанційної форми), коректування змісту та методів, проектування педагогічних засобів, способів професійної діяльності та саморозвитку;

4) відкритість та динамічність як самої моделі, так і практики її впровадження, що передбачає активну позицію самих учасників щодо завдань свого розвитку.

Основні характеристики реалізованого в нашому дослідженні підходу до побудови моделі підвищення кваліфікації полягають у наступному:

1. Засвоєння інформаційного матеріалу і процесуального змісту в єдності.
2. Спілкування викладача та учасника курсів, учасників курсів між собою будується як суб'єкт-суб'єктна позиційна взаємодія. Зміст при цьому є засобом, матеріалом, із приводу якого здійснюється комунікація.
3. Забезпеченість необхідними засобами (у друкованому, електронному вигляді, відеокомплекси і т.д.), що дозволяє індивідуалізувати підвищення кваліфікації та здійснювати контроль та самоконтроль, оцінку та самооцінку ступеня засвоєння.
4. Спеціальна організація рефлексивного аналізу всіма учасниками своєї професійної діяльності, способів навчання, спілкування та особистісного розвитку на курсах.

Розроблена нами у відповідності з цими вимогами педагогічна технологія розвитку готовності вчителів до формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів має чітку структуру, що представлена на рисунку.

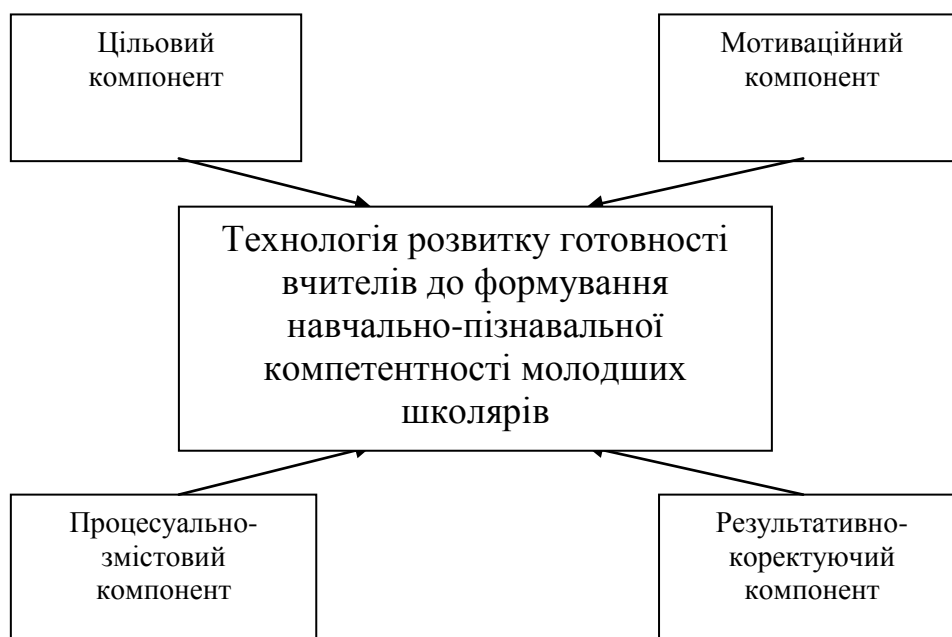

Рис. Компоненти технології розвитку готовності вчителів початкових класів до формування навчально-пізнавальної компетентності школярів

Цільовий компонент поєднує мету оволодіння вчителями технологіями формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів і завдання:

- забезпечення умов для проблемного аналізу вчителем процесу та результативності своєї професійно-педагогічної діяльності, виявлення можливостей її удосконалення;

- уточнення і конкретизація способів формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів;
- спонукання учасників курсів до самоаналізу та саморозвитку способів власної навчальної, комунікативної діяльності на курсах;
- вивчення особливостей педагогічного управління процесом формування навчально-пізнавальної компетентності у молодших школярів;
- виявлення умов формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів;
- проектування уроків та їх аналіз, створення педагогічних засобів організації навчальної діяльності школярів при вивченні різних предметів.

Мотиваційний компонент виділяється у структурі будь-якого дидактичного процесу. Мотив діяльності обумовлює сенс результату та мети. Якщо мета формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів не буде прийнята вчителем, вона не буде ефективно розв'язуватися. Необхідне внутрішнє прагнення до діяльності, стійкий особистий інтерес до її виконання та аналізу досягнутих результатів.

Зміст навчання з удосконалення готовності вчителів до формування навчально-пізнавальної компетентності передбачає особистісну мотивацію, активізацію внутрішніх сил до оволодіння теорією і практикою педагогічної діяльності на основі усвідомлення і розкриття професійної та особистісної значущості оволодіння уміннями формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів.

Мотиваційний компонент системи реалізується через діагностику знань, умінь слухачів. На першому ж занятті на курсах через обговорення вчителі виявляють недостатність знань і виникає мотив їх поповнення.

Процесуально-змістовий компонент інтегрує різноманітні педагогічні підходи до викладу змісту курсу «Формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів».

Тематичний зміст програми спецкурсу подається в органічній єдності з процесуальним, що дозволяє забезпечити діяльнісну стратегію засвоєння теоретичних знань. Викладання спецкурсу відбувається так, що зміст підвищення кваліфікації задається не лише інформаційним та процесуальним компонентами, але й всією сукупністю відносин, що виникають у колективній пізнавальній діяльності.

Отже, розробку та оформлення змісту безперервної освіти вчителя початкових класів у галузі теорії та практики формування навчально-пізнавальної компетентності школярів ми здійснювали як єдність предметного знання та процесуального змісту. Така форма пред'явлення змісту підвищення кваліфікації, як показує практика, робить її засобом планування вчителем своєї навчальної діяльності на курсах та в міжкурсовий період.

Результативно-коректуючий компонент відображає педагогічний моніторинг і включає діагностику та оцінку результатів педагогічного процесу, прогнозування та обґрунтування перспектив розвитку. Цей компонент реалізується шляхом виконання вчителями – слухачами курсів практичних та тестових завдань, аналізу учасниками курсів особистого досвіду навчання.

Однією з ефективних форм оцінювання результату навчання на курсах є робота над творчим проектом, його представлення та захист. Робота над проектом дозволяє учасникам курсів застосувати набуті ними знання та вміння, більш адекватно оцінити, наскільки їх обсяг та якість достатні для досягнення поставленої мети, стимулює набуття нових знань.

Центральним етапом удосконалення готовності вчителя до формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів є опанування змісту спецкурсу „Формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів”.

Основна мета спецкурсу полягає в тому, щоб допомогти педагогу осмислити свою діяльність із формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів та удосконалити її.

Ця мета конкретизується в наступних завданнях:

- вивчити теоретичні основи формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів, скласти словник понять, виявити процесуальний (діяльнісний) зміст цих понять;
- створити умови (засобами самоаналізу, самооцінки своїх педагогічних знань та вмінь) для внутрішньої мотивації слухачів курсів;
- забезпечити можливість проектування та засвоєння вчителями засобів, форм та способів управління процесом формування компетентності;
- забезпечити можливість проживання та рефлексивного аналізу вчителями процесу власного навчання на курсах;
- проаналізувати навчально-методичне забезпечення початкової освіти, набути навичок його доповнювати;
- скласти алгоритм проектування уроків із формування у школярів навчально-пізнавальної компетентності;
- спроектувати уроки і провести їх зі слухачами курсів, проаналізувати процес і результат підготовки і проведення уроків;
- навчитися відстежувати динаміку формування навчально-пізнавальної компетентності у школярів свого класу та визначити завдання для подальшої роботи;
- скласти програму подальшої самоосвіти на основі аналізу свого просування в ході курсів.

Під час вивчення спецкурсу вчителі засвоюють знання щодо:

- структури та змісту навчально-пізнавальної компетентності (НПК);
- умов, що забезпечують ефективність організації навчально-пізнавальної діяльності, спрямованої на формування НПК;
- організації навчально-пізнавальної діяльності з урахуванням образу світу школяра;
- рівнів сформованості навчально-пізнавальної компетентності;
- основних характеристик навчально-пізнавальної компетентності при переході з початкової в основну ланку школи;
- засобів діагностики формування навчально-пізнавальної компетентності молодших школярів та засобів впливу на цей процес.

Набувають досвіду застосування знань і способів навчально-пізнавальної діяльності:

- постановка особистісно значимих цілей удосконалення готовності до формування навчально-пізнавальної компетентності;
- застосування засобів (само)діагностики уміння самостійно та повноцінно вчитися;
- застосування засобів (само)діагностики навчально-пізнавальної компетентності, її компонентів;
- використання прийомів (само)регуляції міжособистісних стосунків у групі;
- аналіз та узагальнення способів здійснення контролю та оцінювання процесу та результату власної навчальної діяльності та проектування їх для ситуацій навчання молодших школярів;
- конструювання завдань та вправ, пов'язаних із формуванням компонентів навчально-пізнавальної компетентності на різноманітному предметному матеріалі;
- проектування способів та засобів формування навчально-пізнавальної компетентності;
- виявлення методичних вимог до відбору начального матеріалу для самостійної роботи молодших школярів;
- організація самостійної навчальної діяльності в малих групах на основі позиційної діалогічної взаємодії та індивідуальної навчальної діяльності.

Набувають емоційно-ціннісного досвіду:

- усвідомлення як цінності для себе навчально-пізнавальної компетентності;
- оволодіння різноманітними способами цілепокладання та пошуку сенсів;
- застосування способів актуалізації особистісних сенсів у спільній навчальній діяльності;
- застосування різноманітних культурних засобів вираження почуттів у навчально-пізнавальній діяльності та готовність до створення таких ситуацій у навчанні дітей;
- застосування засобів управління власним самопочуттям у навчально-пізнавальній діяльності та допомоги в цьому іншим.

Зміст, форми, методи та засоби удосконалення готовності вчителя до формування навчально-пізнавальної компетентності повинні забезпечити:

- 1) усвідомлення ним значимості завдання формування навчально-пізнавальної компетентності;
- 2) конструювання педагогічних ситуацій мотивації навчальної діяльності молодших школярів при вивченні різних предметів;
- 3) усвідомлення, постановку вчителем навчально-педагогічних цілей власного учіння, завдань формування навчально-пізнавальної компетентності школярів;
- 4) планування досягнення мети (визначення послідовності дій, застосування засобів та методів);

5) реалізацію плану розв'язання навчально-педагогічного завдання;

6) самоконтроль процесу та результату розв'язання завдання, досягнення мети та конструювання прийомів організації контролю в діяльності молодших школярів;

7) самооцінку та рефлексію власної навчальної діяльності та методів їх організації в навчальній діяльності дітей;

8) усвідомлення емоційно-ціннісних відносин в навчальній діяльності.

Засобами забезпечення програми спецкурсу є:

- науково-методичні статті провідних фахівців з теми із завданнями для їх самостійного вивчення та рефлексії способу вивчення, тексти лекцій;

- засоби, що допомагають здійснювати рефлексивний аналіз: робочий зошит учасника курсів; схеми аналізу того чи іншого виду діяльності;

- завдання для вивчення сформованості навчально-пізнавальної компетентності;

- відеозаписи уроків, які дозволяють організувати як самостійну роботу з ними, так і поєднати роботу в малих групах із наступним колективним обговоренням;

- підручники та навчально-методичні посібники з різних предметів, які викладає вчитель, з пакетом завдань, що вимагають: аналізу цих підручників за заданою схемою та ін.

Головна умова, якої ми дотримуємося при проведенні занять, – забезпечення їх впливу саме на ті вміння, які потрібні вчителю для управління процесом формування навчально-пізнавальної компетентності школярів, та на розвиток цієї компетентності у самих учасників курсів. Методологічно цей принцип спирається на принцип відображеної суб'єктності: відсутність у вчителя власного суб'єктного досвіду компетентісно орієнтованого навчання не дозволить йому в повній мірі ідентифікувати себе з учнем у різних педагогічних ситуаціях. Навчання в системі післядипломної освіти повинно підтримати механізми самореалізації вчителя, адаптації, співробітництва, взаєморозуміння, необхідні для становлення педагога, який здатний організувати компетентісно орієнтований навчальний процес.

При відборі та конструюванні методів підвищення кваліфікації вчителів, що забезпечують засвоєння змісту, ми враховували наступні фактори, пов'язані з навчанням дорослої людини:

- учитель, який включається в процес навчання, володіє запасом досвіду та знань про навчальну діяльність, про формування навчально-пізнавальної компетентності, які є важливим джерелом навчання як його самого, так і інших учасників курсів;

- провідним методом є самостійна робота в груповій та індивідуальній формах, спільна діяльність із викладачем при плануванні, реалізації та оцінюванні підсумків навчання;

- вчитель потребує психологічної підтримки та саморегуляції, емоційно комфортного середовища та ін.

При розробці вимог до методів підвищення кваліфікації ми спиралися на результати досліджень В. В. Краєвського, Ю. М. Кулюткіна, А. К. Маркової, В. А. Семиченко та ін. До основних із них належать:

- забезпечення розвивального та виховного ефекту процесу як засобами навчального матеріалу, так і в процесі його засвоєння;
- максимально можливе врахування психофізичних можливостей тих, хто навчається, стимулювання взаємодопомоги, впевненості, почуття успішності;
- спонукання до формулювання власної точки зору з матеріалу, що вивчається, її обґрунтування;
- організація діалогічної взаємодії учасників курсів, відкритості, гнучкості, критичності;
- надання можливості максимальної самостійності засвоєння змісту;
- прийоми, які забезпечують поєднання рефлексивної самооцінки та самоконтролю з контролем та оцінкою викладача, що фіксують просування та ін.

Виходячи з цих положень, під час вивчення спецкурсу «Формування навчально-пізнавальної компетентності» ми надаємо перевагу продуктивним пошуковим, проблемним методам навчання, методам, що стимулюють активність слухачів.

Застосування групової діяльності в процесі засвоєння змісту спецкурсу дозволяє організувати навчальний процес в ОІППО на рівні особистісної взаємодії, що означає перетворення його на співробітництво учасників курсів.

Така організація навчального процесу має великий ефект для розвитку готовності вчителів до формування навчально-пізнавальної компетентності школярів, адже вчитель у процесі такого навчання не лише набуває знань, а й на власному досвіді переконається у важливості організації навчального співробітництва для формування компетентності учнів.

Тому на курсах перед викладачами спецкурсу ставилося завдання проводити навчання так, щоб на заняттях був присутній обмін думок, можливість доведення власної позиції, рефлексії.

Набутий учителем досвід власного навчання в компетентісно орієнтованому освітньому просторі є передумовою для виникнення у школярів тих самих позитивних ефектів особистісного самовизначення в сфері пізнання, які вчитель пережив під час навчання в ІППО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М., 1989. – 192 с.
2. Бондарева К. І. Педагогічний аналіз інноваційної діяльності вчителя : науково-методичний посібник / К. І Бондарева, О. Г. Козлова. – Суми, 2001. – 44 с.
3. Даниленко Л. І. Зміст післядипломної освіти в інноваційному полі перетворень / Л. І. Даниленко, В. Ф. Паламарчук // Післядипломна освіта в

Україні. – 2008. – № 1. – С. 16-21.

4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 218 с. – (Серія «Альма-матер»).

5. Зязюн І. А. Освітні технології у вимірах педагогічної рефлексії / І. А. Зязюн // Світло. – 1996. – № 1. – С.4.

6. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе / М. В. Кларин. – М., 1989. – 225 с.

7. Назарова Т. С. Педагогические технологии: новый этап эволюции? / Т. С. Назарова // Педагогика. – 1997. – № 3. – С. 20-27.

8. Освітні технології / за заг. ред. О. М. Пехоти. – К., 2001. – С. 91-108.

9. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии / Г. К. Селевко. – М., 1998. – 256 с.

10. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості вчителя / С. О. Сисоєва. – К., 1994. – 112 с.

Дата надходження до редакції: 20.01.2014 р.